

Bescheidenheid is niets anders dan onvermogen

Tegen de verwachtingen in deed zich in het huwelijk van de hertog van Brabant een heuglijk feit voor. De lessen in seksuele opvoeding van Albert en Victoria hadden dan blijkbaar toch wat opgeleverd. Op 18 februari 1858 bracht Marie Henriette een kindje ter wereld. Het was een meisje, Louise. 'Haar neus is een kolos, de mijne evenwaardig', zo luidde een van Leopolds meer prozaïsche commentaren.⁴⁶ Enkele dagen later schreef hij zowaar een brief aan prins-gemaal Albert in Buckingham Palace. Die had hem tenslotte op het pad gekregen dat naar de bezwangering van zijn vrouw had geleid. Hij verwees naar hun vroegere, intieme gesprekken en de seksuele voorlichting die 'Uncle Bertie' hem had gegeven. 'Uw wijze en praktische raad heeft zijn vruchten afgeworpen', zo klonken Leopolds dankwoorden aan Albert.⁴⁷ Inderdaad, zonder Bertie had Leopold de koninklijke geslachtsdaad misschien nooit voor elkaar gekregen. Overigens had Uncle Bertie de jonge Leopold ook over andere zaken moeten voorlichten: hij had hem bezworen om nooit te raken aan de persvrijheid – blijkbaar was dat nodig – en om zich niet te zeer aan te schurken tegen de katholieke partij, omdat een soeverein boven de partijen hoort te staan.⁴⁸ Lichte ontgoocheling toch ten paleize over het feit dat er 'slechts' een meisje in de wieg lag. Want de Belgische grondwet liet alleen mannen toe tot de troon. Een vlaag van oprechtheid beving Leopold toen hij daarover de prinses van Pruisen aanschreef. 'Hoezeer ik de Heer ook dank voor de gunst die hij ons toestond, zult u toch begrijpen, Madame, dat wij

liever een zoon hadden gehad.⁴⁹ Natuurlijk verlangde Leopold, net als zijn vader, naar een mannelijke nazaat, om de onrijpe Belgische dynastie in leven te houden. Laken baadde dus nog steeds in zorgen. Baby Louise was een vrolijk snoetje, maar de dynastie was verre van verzekerd. Het echtpaar werkte daarom naarstig aan een oplossing. Die zou er een jaar later komen, op 12 juni 1859. Toen werd *finale-ment* een zoon geboren. Een lelijke donder, als we zijn vader mogen geloven. Die noemde hem 'groot en dik. Ik hoop dat hij ooit op zijn grootvader zal lijken, maar tot nu toe kunnen we hem geen mooi jongetje noemen', meldde de hertog van Brabant koeltjes aan de koningin van Pruisen.⁵⁰ Leopolds zoontje kreeg eveneens Leopold als doopnaam. Plus nog wat namen, die allemaal de banden met de Europese vorsten moesten bevestigen. Leopold Ferdinand Elias Victor Albert Maria, zo heette het vorstenkind dat voorbestemd was om ooit Leopold III te worden. Zijn andere voornamen verwezen naar koning Ferdinand II van Portugal, zijn peter. 'Victor' was uiteraard een huldeblijk aan koningin Victoria, waardoor 'Albert' – de naam van haar echtgenoot – natuurlijk niet kon ontbreken. En ten slotte werd er ook voor 'Elias' gekozen, een verwijzing naar Sisi, officieel bekend als Elisabeth van Oostenrijk, een zus van zijn moeder en zijn meter. Elias zou het koosnaampje worden waarmee het zoontje in Laken opgroeide, waar zijn hart gestolen werd door een shetlandpony met de naam 'Kiss-me-quick'. Even lichtte Leopold op als minzaam vader, maar kinderlijk geluk was nooit zijn streven geweest. Zijn vader, Leopold I, moest hem zelfs bevelen om terug naar huis te keren toen Marie Henriette zwanger was. Een vermaning waar zijn zoon weer geen lering uit trok. De koning moest hem er namelijk ook toe dwingen zijn penaten in Laken op te zoeken om de geboorte mee te maken. Uit zichzelf had de jonge Leopold hierin namelijk geen reden gezien om uit verre oorden terug te keren. 'Hij wilde nog naar Zweden en Noorwegen. Maar zou nooit op tijd teruggekeerd zijn', schreef de vorst aan nicht Victoria. 'Het had ook een slechte indruk gemaakt indien hij Marie en de kleine Louise *en l'air* liet, zo kort voor de bevalling. Het volk is altijd tuk op schandaaltjes.

Er wordt ook verteld dat ze ruziegemaakt hebben voor zijn vertrek en dat hij Marie in woede heeft achtergelaten.⁵¹ Nog vijf jaar later, in 1864, zou het gezin aangevuld worden met een tweede dochter, Stephanie genaamd. Sommige huwelijken worden gered door de geboorte van een kind. Die zegening kende het prinselijk echtpaar geenszins. Het enige wat ze gemeenschappelijk hadden, waren de kinderen. Te weinig voor een gelukkig huwelijk, zo bleek. Algauw zag men Marie Henriette weer door berg en dal galopperen. Leopold van zijn kant was nog minder thuis dan tevoren. De zucht naar avontuur en vernieuwing deed hem weer een nieuw plan najagen. De kleine Louise kon nog maar net haar eerste woordjes zeggen toen haar vader zich weer energiek in de kijker werkte. Op 24 december 1858 nam de hertog van Brabant weer een keer het woord in de Senaat. Met in totaal vijftien redevoeringen zou hij trouwens de actiefste senator van rechtswege worden, veel actiever dan alle andere Belgische prinses.⁵² De aandachtiger senatoren begonnen in 1858 een glimp waar te nemen van de opzienbarende gedachten die bij de prins-senator leefden. In zijn nieuwste toespraak repte hij plots over Azië. Een half miljard consumenten zaten daar te wachten op westerse producten, zo betoogde hij. Waarom niet de onze? Met vuur in de stem pleitte hij voor het aanknopen van directe handelsbetrekkingen met China. Menige snorhaar in het halfroond werd beroerd bij het aanhoren van dat verstrekkende idee. Vanuit zijn ooghoeken had Leopold het gezien. Wat geen van de aanwezigen echter wist, was dat de prins intussen de zaak al helemaal uitgedokterd had. Samen met zijn trouwe medewerker Brialmont had hij kisten vol documentatie verzameld en lange rapporten opgesteld over de investeringsmogelijkheden in het Verre Oosten. 'Onweerlegbare feiten, mijne heren!' sprak hij met de kalmte van een man die goede kaarten in handen heeft. Spoedig zou de gelegenheid zich aanbieden om die op tafel te leggen.

In mei 1859 zetten Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk samen een expeditie op naar China. De zogenaamde Tweede Opiumoorlog was

Leopold II en Marie Henriette.

(Kooldruk, Hughes & Mullins, 1857, Royal Collection)

uitgebroken. Met hun militair ingrijpen wilden Britten en Fransen de vrijhandel in China garanderen. Tot dan was de handelsbalans met China in het voordeel van de oosterlingen uitgevallen. Ze hanteerden stugge importregels en kochten nauwelijks iets uit het Westen. Totdat de Britten opium aanvoerden uit hun kolonie India. De handel in verdovende middelen bleek lucratief voor beide partijen. Miljoenen verslaafde Chinezen waren er het gevolg van. De regering van de Chinese keizer greep in. Ze legde beslag op de opiumvoorraden. Er kwam oorlog van. De Engelsen wonnen. In het voorbijgaan kregen ze gauw ook Hongkong in handen. In 1859 herhaalde het hele scenario zich. Leopold I dacht dat België er baat bij kon hebben om een steentje bij te dragen aan de Frans-Britse expeditie. De Belgische koning wilde een Belgisch leger naar China sturen, en werd in die gedachte gesterkt door de hertog van Brabant. Deze laatste was pas 24 toen hij in november 1859 met de liberale politicus en minister van Oorlog Chazal nauw overleg pleegde over de militaire expeditie. Het Belgische leger was daar gewenst, aldus de jonge Leopold, om het Frans-Britse expe-

ditiekorps te versterken. Daarvoor had hij volgende uitleg klaar: 'Men beweert dat China niets te bieden heeft aan de Europese honger. Ons ware doel ligt in de periferie van China, in de Indische archipel, in Latijns-Amerika, Guatemala. Daar liggen de gebieden of eilanden die we werkelijk moeten zien binnen te halen. Dat China zogenaamd arm is, hoeft ons niet tegen te houden. De waarheid is dat China onze eerste stap is, ons voorgewende doel, het motief om ons daarheen te laten vervoeren door een van de grootmachten. Maar als de klus daar eenmaal geklaard is en we vast zouden stellen dat de opbrengsten tegenvallen, wie zal ons nadien beletten om veel grotere doelen na te streven? Als we erin slagen om 4500 Belgen in Peking te krijgen, moet men al een domoor zijn om vervolgens geen voordeel te behalen uit die strategische positie en, met de hulp van bondgenoten, zullen we erin slagen om ons profijt in alle richtingen te zoeken.'⁵³ Wederom waren het woorden die geen blijk gaven van een tekort aan doelstellingen. Het idee om België te koppelen aan China zou Leopold nooit meer loslaten. Het enige regeringslid dat weet had van het hele opzet van de militaire China-expeditie was Chazal. De andere ministers waren door de Leopolds volkomen in het ongewisse gelaten. Totdat de Belgische regering uiteindelijk toch achter het Chinese avontuur kwam. Dat gebeurde omdat de Britse zaakgelastigde aan buitenlandminister De Vrière had gevraagd waarom België eigenlijk zo graag wilde helpen en welk conflict het eigenlijk had met China? De Vrière was eerst met stomheid geslagen, zei dan dat de Belgisch-Chinese relaties uitstekend waren en drukte de Britten ten slotte op het hart dat het hele plan uitsluitend uit de koker van de hertog van Brabant was ontsproten. Geen gekke dingen doen, zo kreeg de Belg te horen van de Brit. Frankrijk maakte zijn onbereidwilligheid op een andere manier duidelijk. Helaas waren er geen plaatsen beschikbaar voor Belgische soldaten op de transportschepen naar China. Toen de regering vervolgens tot het besluit kwam dat de onderneming de fameuze Belgische neutraliteitspositie in het gedrang kon brengen en het Kamerdebat duidelijk maakte dat het budget hiertoe nooit goedgekeurd zou worden, beschouwde iedereen de zaak als gesloten.

Behalve de hertog van Brabant natuurlijk. 'Ik zal mijn werk voortzetten', zei hij tegen Chazal. 'Maar ik besef dat er eerst een diplomatiek pad geëffend moet worden. Zodra we dat gedaan hebben, wacht ons een goede kans op slagen. Voor het ogenblik dienen we de woorden "Belgische expeditie naar China" echter onder geen beding nog te gebruiken.'⁵⁴ Het was een zoveelste tegenvaller. Maar wie dacht dat de prins zich neerlegde bij de politieke feiten, kwam bedrogen uit.

Alexis Brialmont en Leopold vonden elkaar in de gezamenlijke overtuiging dat de publieke opinie meer bewerkt en gekneed moest worden aangaande het nut van kolonies. Met optimale gebruikmaking van hun kansen om hun boodschap ruchtbaarheid te verlenen brachten ze dan ook een boek uit, of liever, het was Alexis Brialmont die de officiële auteur was van *Complément de l'oeuvre de 1830*. Honderd pagina's van dit omvangrijke werk wijdden ze aan hun geprefereerde regio: niet Afrika, maar China. 'De Chinezen, die door sommigen worden afgeschilderd als lui die wachten op civilisatie, kenden al een grote beschaving op het moment dat onze voorouders nog in wouden leefden en mensoffers brachten aan hun goden.'⁵⁵ Ook met de Verenigde Staten hield de hertog van Brabant zich bezig. Meer bepaald met het Zuiden. Hij hield een warm pleidooi voor de haven van Antwerpen, als centrale invoerhaven van katoen uit de zuidelijke staten. Antwerpen zou Manchester van de troon kunnen stoten.⁵⁶ Het boek eindigt met een bevlogen nabericht, waarin Leopolds pen onmiskenbaar aanwezig is. 'Sinds dertig jaar is België erin geslaagd om alles te realiseren wat een klein land vermag. Het heeft zijn onafhankelijkheid afgedwongen en zijn plaats te midden de Europese landen ingenomen! Bij dit glorierijke begin past een vervolg. 1830 verzekerde onze politieke toekomst. Moge 1860 de start zijn van een reeks inspanningen en ondernemingen die onze commerciële en industriële toekomst veiligstellen! Een klein land dat zich bewust is van zijn waarde en zijn morele kracht, moet er niet voor terugdeinzen om hogerop te willen komen. Bescheidenheid is vaak niets meer dan een bekentenis van onvermogen en onbeduidendheid. [...] De

jongere staatslieden die klaarstaan om de mooie nalatenschap van hun voorgangers ter hand te nemen, zullen begrijpen dat ook zij het hoofd moeten bieden aan nieuwe uitdagingen, willen ze niet van hun voetstuk vallen.' Leopold liet merken af te willen van kinderachtige platitudes in de vaderlandse politiek. Het moest maar eens afgelopen zijn met onbenullige steekspelletjes tussen de partijen. Ruimere horizons wenkten immers. Anders zouden ze later het harde oordeel van hun kinderen ondergaan. 'Hun zonen zullen hun dan op een dag terecht kunnen zeggen dat zij, tweederangsacteurs in een tweederangstheater, zich tevreden hebben gesteld met een bijrol in een slecht blijspel en dat ze meer uit waren op het applaus van hun onbeduidende parterre dan op de verlichte instemming van Europa en het nageslacht.' Woorden die konden tellen. Hier werd onbeschoornd op lange tenen getrapt.

Goed dat het Brialmont was die de wind opving van de opstekende storm van verontwaardiging. Zijn opdrachtgever verkneukelde zich en deed er nog een schepje bovenop. In de Senaat toonde de hertog van Brabant op 17 februari 1860 waartoe de Romeinen deze instelling millennia eerder hadden uitgevonden: om met retorische kracht nieuwe ideeën te confronteren met de uitdagingen van de tijd. Het werd zijn meest bevlogen toespraak ooit. Opnieuw had de prins zich uitzonderlijk goed gedocumenteerd. Consulaire brieven, officiële statistieken, economische studies, hij kon ze allemaal voorleggen. Hij citeerde uit de verslagen van niet minder dan 28 consuls en diplomaten. De kroonprins kwam dus veel beter beslagen ten ijs dan de andere sprekers. Met de cijfers in de hand toonde hij aan dat België beducht moest zijn voor de concurrentie van Frankrijk en Engeland. Daar groeide de industrie zo snel dat de Belgische bedrijven binnenkort hun afzet in die buurlanden zouden kwijtraken, simpelweg omdat ze de Belgische producten vooraan zelf zouden produceren. Om van overzeese markten maar te zwijgen. Het industriële België, ingesloten tussen de klassieke Europese grootmachten, had dringend behoefte aan een externe en veilige afzetmarkt, om de verdere groei op lange

termijn te verzekeren. Door de toenemende concurrentie met de buurlanden moest de Belgische handel zich absoluut meer gaan richten op verder gelegen afzetgebied. Daarom was het noodzakelijk nog meer spoorwegen te bouwen en te investeren in stoomschepen en elektrische telegrafie. Ziedend haalde de hertog van Brabant uit naar de domme praktijk om derden de commissies te laten opstrijken van de Belgische uitvoer. Daarom wilde hij dat België zelf zijn producten zou exporteren. Hongkong, Macao en Singapore. Waarom, in hemelsnaam, was België daar niet in geïnteresseerd? Een pertinente vraag die hij het halfrond in slingerde. Even bezield was hij over Antwerpen. We moeten meer, veel meer investeren in onze haven en in de Schelde, riep hij vanaf het spreekgestoelte. Voor de Scheldevaart moest nog steeds tol betaald worden aan Nederland. Gekkernij was dat. 'We kunnen niet aan de ene kant handelsposten uitbouwen in het buitenland zonder aan de andere kant een vertrekpunt te hebben [Leopold doelt hier op de haven van Antwerpen] dat zich bevrijd weet van onnodige belemmeringen en met de grootste daadkracht ondersteund wordt.'⁵⁷ Volgens de regels van de retorica en op een wijze die Cicero zou bevallen, maakte hij de cirkel rond en vatte hij zijn betoog samen zoals hij het begonnen was: met een pleidooi voor zijn werkelijke kernpunt. 'Ik denk dat het moment gekomen is om ons te verruimen naar het buitenland. Zo niet, dan zien we de beste plekken, die nu al schaars worden, stuk voor stuk bezet worden door landen die ondernemender zijn dan het onze.'⁵⁸ Het was te zien voor wie het wilde zien: de jonge Leopold was misschien een stijve hark, maar hij ging veel intelligenter en politiek bewuster om met de zaken dan zijn familie dacht. Zijn tijd in de Senaat had vruchten afgeworpen. Precies zoals de founding fathers hadden gehoopt, wist de troonopvolger in de hoge vergadering zijn persoonlijke ambities voorzichtig en geleidelijk te toetsen aan de politieke realiteit en de publieke opinie. Soms frontaal, maar meestal sluipend begon hij zijn doelen te naderen. Zijn vader, die het gedrag van zijn opvolger nauwlettend observeerde, begon in te zien wat voor vlees hij in de kuip had. 'Leopold is arglistig en geslepen', vertelde hij aan een intimus,

minister Vandenpeereboom. 'Hij is een en al berekening. Een paar dagen geleden observeerde ik in Ardenne [het koninklijke jachtslot] een vos die ongezien een beek wilde oversteken. Eerst stak hij een poot in het water om te onderzoeken hoe koud en diep het water was. Pas na een hele reeks voorzorgsmaatregelen stak hij heel behoedzaam over. Dat is Leopold ten voeten uit!'⁵⁹ De koning had er nog geen flauw vermoeden van in welke diepe wateren zijn zoon de poot nog zou steken.